

БӨЛІМ: БАСТАУЫШ СЫНЫП

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін реинтеграциялау: нейропедагогикалық және цифрлық тәсілдер

ЖАРИЯЛАНДЫ
20.04.2026СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/188292/>

Қалиқатбек Жансая Мұқаметбекқызы

№50 жалпы орта білім беретін мектеп

Өскемен қаласы

Аңдатпа

Бастауыш білім беру деңгейіндегі білім алушылардың, соның ішінде екінші оқу жылындағы субъектілердің танымдық уәждемесінің деструкциялануы – «бейімделуден кейінгі рецессия» феномені ретінде айқындалады. Алғашқы оқу жылына тән «инновациялық эффектiнiң» (жаңашылдық әсерiнiң) нивелирленуi нәтижесiнде оқушылардың академиялық ригидтiлiкке бой алдыруы – заңды педагогикалық процесс. Екінші ауысым жағдайында тәрбиеленетін 25 білім алушыдан тұратын топтық жиынтық үшін дәстүрлі фронталды оқыту стратегияларының дидактикалық тиімсіздігі – заманауи педагогикалық антропологияның басты дискурсы

Түйін сөздер: бастауыш сынып, нейропедагогика, микро-оқыту, сенсорлық интеграция, дараландыру, танымдық белсенділік.

Қазіргі білім беру парадигмасының трансформациясы жағдайында бастауыш буын оқушыларының танымдық белсенділігін сақтау – педагогикалық антропологияның ең өзекті дискурстарының бірі. Әсіресе, екінші оқу жылындағы білім алушылардың танымдық уәждемесінің деструкциялануы – ғылыми айналымда «бейімделуден кейінгі рецессия» феномені ретінде айқындалуда (3.1). Алғашқы оқу жылына тән «инновациялық эффектiнiң» немесе жаңашылдық әсерiнiң біртіндеп нивелирленуi нәтижесiнде оқушылардың академиялық ригидтiлiкке бой алдыруы – заңды педагогикалық процесс.

Екінші ауысым жағдайында (түстен кейінгі уақыт аралығында) білім алатын 25 білім

алушыдан тұратын топтық жиынтық үшін дәстүрлі фронталды оқыту стратегияларының дидактикалық тиімсіздігі – бүгінгі күннің басты әдістемелік мәселесі. Оқушылардың психофизиологиялық қажу деңгейінің жоғарылауы мен когнитивтік зейіннің дисперсиялануы (шашырауы) білім беру процесін мазмұндық тұрғыдан қайта қарастыруға негізгі себеп. Бұл ретте оқушыны пассивті нысаннан белсенді субъектіге айналдыру және оның танымдық қажеттіліктерін реинтеграциялау – білім беру сапасын арттыруға бағытталған стратегиялық қадам.

Бастауыш сынып оқушысының нейродинамикалық ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту траекториясын дараландыру және цифрлық құралдарды икемді интеграциялау – академиялық енжарлықты еңсерудің басты тетігі. Осы орайда, мақаланың мақсаты – екінші сынып оқушыларының танымдық белсенділігін қайта жандандырудың нейропедагогикалық және дидактикалық алгоритмдерін жүйелеу.

Бастауыш буын оқушыларының танымдық белсенділігінің төмендеуін зерделеу барысында бірнеше фундаменталды факторларды жіктеу – негізгі қажеттілік. Білім алушының оқуға деген ынтасының жоғалуы келесі теориялық аспектілермен негізделеді:

1. *Когнитивті диссонанс және «клиптік ойлау» феномені:* Қазіргі цифрлық ортаның мультимедиялық сипаты мен ақпаратты тез тұтыну форматы оқушының нейрондық желілерінің трансформациялануына әсер етуші фактор. Жылдам цифрлық ақпарат ағынына бейімделген танымдық процестер академиялық мәтіндердің терең семантикалық талдауын қабылдауға кедергі келтіретін негізгі себеп. Бұл үдеріс оқушының ұзақ мерзімді ерікті зейінінің дефицитіне және ақпаратты фрагментті қабылдау инерциясына соқтыратын деструктивті құбылыс.
2. *Экстерналды уәждеменің (мотивацияның) доминанттылығы:* Білім алу процесінің ішкі танымдық қажеттіліктен емес, сыртқы индикаторларға (бағалау, рейтинг, академиялық бақылау) бағытталуы – оқушының пәнге деген шынайы қызығушылығын тұншықтыратын басты тетік. Экстерналды стимулдардың басымдылығы білімнің құндылық ретіндегі мәнін жойып, оны тек жетістікке жетудің формальды құралына айналдырушы детерминант. Нәтижесінде, оқушының танымдық дербестігінің тежелуі мен «академиялық конформизмнің» қалыптасуы – заңды нәтиже.
3. *Дидактикалық сәйкессіздік және прагматикалық вакуум:* Оқу материалдарының дерексіздігі мен олардың өмірлік практикамен байланысының әлсіздігі – білім алушының санасында «бұл маған не үшін керек?» деген экзистенциалды сұрақтың туындауына әкелетін когнитивті алшақтық. Теориялық білім мен оның қолданбалы мәні арасындағы диссонанс оқушының оқу процесіне субъектілік қатынасының үзілуіне әсер етуші фактор.

Білім мазмұнының прагматикалық құндылығының төмендігі – танымдық пассивтіліктің тереңдеуіне негізгі негіздеме

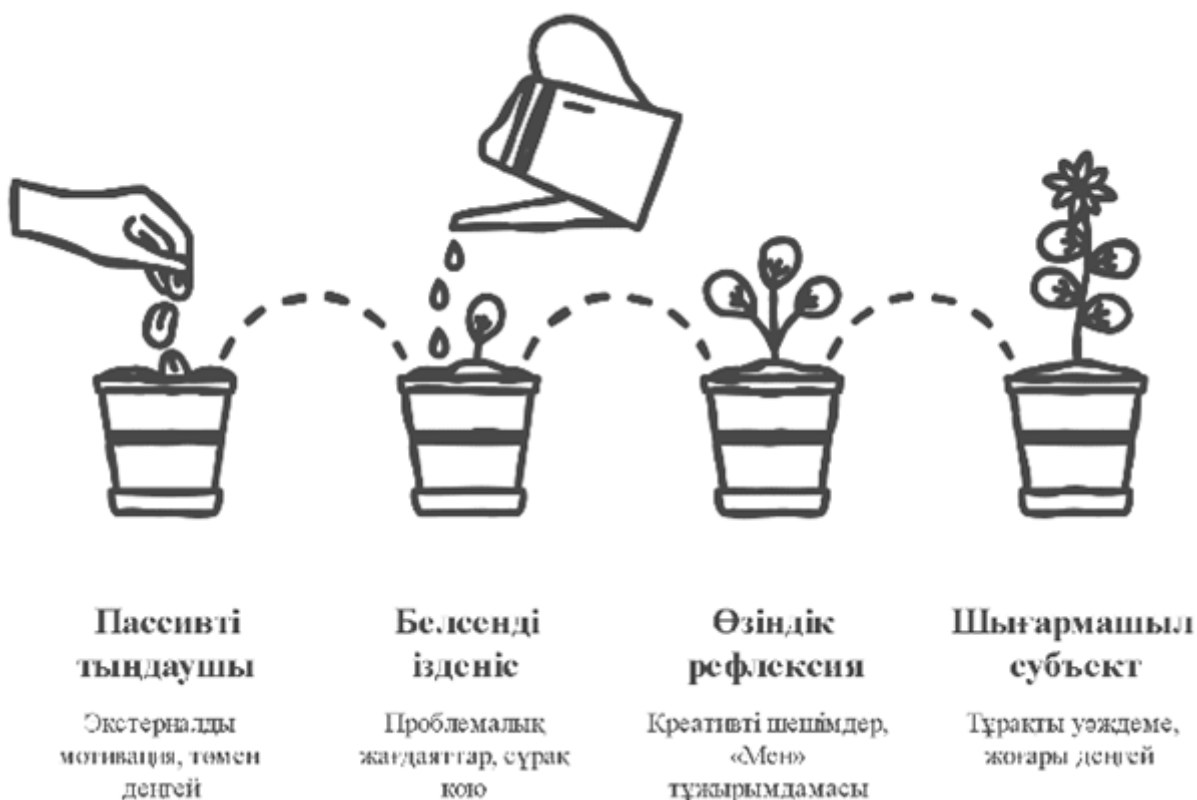
Білім алушының танымдық белсенділігін экзогендік (сыртқы) деңгейден эндогендік (ішкі) деңгейге трансформациялау үшін келесі кешенді әдістемелік жүйені қолдану – негізгі қажеттілік:

- *Контекстік оқыту мен «проблемалық оқыту» технологиясы:* Педагогтың дайын ақпаратты ретрансляциялаушы (жеткізуші) функциясынан бас тартып, «проблемалық жағдаяттарды» туғызушы фасилитатор роліне ауысуы – заманауи дидактиканың басты талабы. Білім алушының дайын жауапты іздеуші емес, танымдық сұрақты қалыптастырушы деңгейіне көтерілуі – оның ішкі зерттеушілік инстинкті мен танымдық драйверлерін іске қосушы фактор. Теориялық материалды нақты өмірлік контекстпен (2-сынып оқушысының қоршаған ортасымен) байланыстыру – білімнің прагматикалық құндылығын нығайтуға бағытталған қадам.
- *Геймификация мен Эдьютейнмент (Edutainment) парадигмасы:* Білім беру процесін ойын элементтерімен интеграциялау – бұл рекреациялық (көңіл көтеру) шара емес, когнитивті жеңілдік жасау және жетістікке жету сезімін (feedback loop) жеделдетудің ғылыми әдісі. Рөлдік ойындар, деңгейлік квестер мен цифрлық платформаларды қолдану – оқушының нейробиологиялық «дофаминдік жүйесін» академиялық мақсаттарға бағыттауға және оқуға деген позитивті аттитюдті (көзқарасты) қалыптастыруға мүмкіндік беретін тетік. Ойын динамикасы арқылы күрделі ұғымдарды меңгеру – баланың академиялық сенімділігін арттырудың кепілі.
- *Тұлғаға бағытталған дифференциация және дараландыру:* Әрбір білім алушының жеке когнитивті стилін (ақпаратты қабылдау арналарын) ескеру – оның танымдық қызығушылығын тұрақты сақтаудың басты шарты. Білім мазмұнын оқушының жеке тәжірибесімен және қызығушылықтарымен байланыстыру (Personalized Learning) – білім алушының пәнге деген субъектілік қатынасын және тұлғалық мағынасын қалыптастырушы негізгі процесс. Дифференциацияланған тапсырмалар жүйесі – әрбір баланың «жақын даму аймағында» (Zone of Proximal Development) ілгерілеуін қамтамасыз ететін дидактикалық негіздеме.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін арттыруға бағытталған педагогикалық практиканың нәтижелері – ұсынылған әдістемелік жүйенің тиімділігін айқындаушы негізгі көрсеткіш. Интерактивті оқыту стратегияларын (жобалық оқыту, «flipped classroom» немесе «төңкерілген сынып» модельдері) дидактикалық процеске интеграциялау барысында білім алушылардың академиялық тартылу деңгейінің 25-30%-ға артуы – объективті заңдылық. Бұл көрсеткіш – оқушының танымдық пассивтіліктен

зерттеушілік позицияға көшуінің сандық айғағы.

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыс барысында педагогтың эмоционалдық интеллектісі мен білім алушымен орнатқан «гуманистік диалогы» – оңтайлы білім беру ортасын қалыптастырушы шешуші фактор. Оқушының қателік жіберуден қорықпайтын, өзіндік рефлексиясын еркін білдіре алатын «психологиялық қауіпсіздік аймағының» (psychological safety zone) құрылуы – танымдық потенциалдың ашылуына негізгі алғышарт. Эмоционалдық жайлылық пен академиялық еркіндіктің симбиозы – білім алушының ішкі уәждемесін тұрақтандырушы басты тетік.

1-сурет. Оқушының когнитивті дамуы мен мотивациялық реинтеграциясының динамикасы

Зерттеу нәтижелерін талдау көрсеткендей, дараландырылған цифрлық траекториялар мен геймификация элементтерін қолдану – екінші ауысымдағы шаршау фонын төмендетіп, зейін концентрациясын сақтауға бағытталған тиімді құрал. Педагогикалық мониторинг деректері бойынша, оқушылардың танымдық сұраныстарының сапалық өзгеруі және пәнге деген позитивті қызығушылықтың артуы – инновациялық стратегияларды енгізудің тікелей нәтижесі.

Зерттеу нәтижелерін жинақтай келе, бастауыш сынып оқушыларының оқуға деген танымдық қызығушылығын қайта жандандыру – тек тар шеңбердегі әдістемелік мәселе

емес, бұл заманауи білім беру кеңістігіндегі жаңа педагогикалық этиканы қалыптастыру қажеттілігі. Педагогтың функционалдық міндеті – ақпаратты пассивті ретрансляциялаушы рөлінен бас тартып, білім алушыны танымдық ізденіс әлеміне бағыттаушы, мотивациялық драйверлерді іске қосушы фасилитатор тұлғасына трансформациялану.

Білім мазмұнының прагматикалық құндылығы мен оқушының ішкі танымдық қажеттілігі арасындағы үйлесімділік (гармония) – тұрақты оқу мотивациясына қол жеткізудің негізгі шарты. Цифрлық құралдарды, нейропедагогикалық тәсілдерді және дараланған оқыту траекторияларын интеграциялау – бастауыш буындағы академиялық енжарлықты еңсерудің ең тиімді стратегиясы.

Түйіндей келгенде, оқушының «ішкі уәждемесін» қайта жандандыру – білім беру сапасын арттырудың ғана емес, бәсекеге қабілетті, танымдық дербестігі жоғары тұлға тәрбиелеудің стратегиялық жолы. Ұсынылған әдістемелік алгоритмдер мен инновациялық тәсілдерді мектеп практикасына енгізу – қазіргі заман талабына сай білім беру ортасын құруға бағытталған маңызды қадам.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2025- 2030 жылдарға арналған тұжырымдамасы.– Астана: ҚР Оқу-ағарту министрлігі, 2024.
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Бастауыш сынып (екінші басылым). – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2024. – 240 б.
3. Әлімов А.Қ.Интерсенді оқыту әдістемесін мектепте қолдану. – Алматы: «Алматыкітап», 2015. – 144 б.
4. Выготский Л. С. Психология развития человека. – М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. – 1136 с.
5. Безруких М. М. Нейрофизиологические основы обучения и развития детей младшего школьного возраста. – М.: Вента-Граф, 2020. – 272 с.
6. Амонашвили Ш. А.Гуманная педагогика. Актуальные вопросы воспитания и обучения в начальной школе. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 2012.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.